

Ez a végkövetkeztetés kétségkívül vigasztalan; az embert romboló logikát tulajdonít a történelemnek. A regény világában az idő mindent elemészt, a forradalomnak is ő a legyőzője. A *Georgica* összhatásában mégis van valami fölemelő: az író monumentális arányokban, félelmetes erővel, rendkívül gazdag nyelven fogalmazza meg a történelem démonikus mozgásáról kialakított látomását. Ezért tartjuk valószínűnek, hogy az utókor a XX. századi regényírás nagy teljesítményei közé fogja sorolni Claude Simonnak ezt a könyvét.

SZEGEDY-MASZÁK MIHÁLY

A KIFÜRKÉSZHETETLEN TALÁNY

Claude Ollier: *Le jeu d'enfant* (A gyermekjáték). Les Éditions de Minuit – Gallimard Union générale d'édition, Paris, 1958–1975; *Marrakch Medine*, Flammarion, Paris, 1979.

Az idő gyakran megfordítja az értékítéleteket. Olykor már egy-két évtized is elegendő lehet ahhoz, hogy lássuk: egy mozgalom tagjai közül nem mindig azok írták a legjobb műveket, akik eleinte legtöbbet ígértek. Claude Ollier nevét aligha jegyezte meg a magyar közönség, amikor – mintegy húsz éve – tudomást szerzett a francia „új regényírók” törekvéseiről. Ma már szinte bizonyosnak látszik, hogy Simon, Robbe-Grillet és Pinget mellett ezt az 1922-ben született íróat tekinthetjük a francia neoavantgarde irányzat egyik jelentős képviselőjének – szemben például Butorral, kinek eredetisége kezdettől fogva inkább ötleteiben, mintsem azok művészi megvalósításában volt érzékelhető.

Ollier hírnevét az is késleltette, hogy nemzedéktársai közül ő indult legutoljára. Noha már 1940-től foglalkozott írással, első kötete csak 1958-ban jelent meg. E kései pályakezdés azonban üdös hatással volt művészi teljesítményére. A *La mise en scène* (A színrevitel) joggal keltett föltűnést, és kapta meg a Medicis-díjat, hiszen nemcsak érett regény, hanem szerzőjének egész későbbi fejlődését előrevetíti. Hőse, Lassalle Dél-Marokkóba utazik egy mérnöki földadat elvégzésére. Tudomást szerez arról, hogy elődje, egy Lessing nevű geológus eltűnt a sivatagban. E múlt földerítésével próbálkozik, mivel benne látja a választ arra a kérdésre, hogyan alakul majd saját jövője. A két szereplő nevéből a gyilkos szót lehet kiolvasni (LASSALLE – LESSING), s ebből az olvasó megsejtheti azt az eseményt, amelynek kinyomozását a mérnök célul tűzte ki. Pályafutása kezdetén Ollier elkoptatott témák újszerű földolgozására törekedett: a *La mise en scène*-ben a gyarmati, a *Le maintien de l'ordre*-ban (1961; A rend fenntartása) a politikai-bűnügyi, az *Été indien*-ben (1963; Indián nyár) a szerelmi történetet bonyolította eredeti módon. A cselekedetek lélektani indoklása helyett inkább a környezet megjelenítése foglalkoztatta, elképzelt terek megalkotására vállalkozott, s a jelentő hangok, illetve betűk világára összpontosította figyelmét, mind nagyobb szabadságot adva a befogadónak az értelmezésben. A lenyűgözően megidézett idegenszerű világban a szereplő s a történetmondó, a menekülő és a kereső fokozatosan elveszítette azonosságát, míg nem a *L'échec de Nolan* (1967; Nolan kudarca) az olvasó értésére adta, hogy a korábbi elbeszélők mind az új címszereplő álarcai voltak.

Az irodalmi mű olyan rejtvényhez hasonlít, melynek megfejtése sohasem végleges. A rejtvény zárt, a regény nyitott. Durván egyszerűsítve így összegezhethetjük Ollier fel-

fogásának lényegét. Törekvése alighanem a „nouveau roman” és a tudományos-fantasztikus történet ötvözésére irányul. A *La vie sur Epsilon* (1972; Élet az Epsilononon) már azt sugallja, hogy az előző regények négy másik bolygón játszódtak. Az újabb történet három űrhajósról szól, akik elveszítik a kapcsolatot a főnökükkel, mivel az idegen égitesten a térnek s időnek olyan törvényei érvényesülnek, amelyek bomlasztó hatással vannak a személyiségre. A regény végén a főnöknek – kit egyszerűen az O. betű jelöl, egyszerre utalván személytelen megfigyelőre („observateur”) és az író nevére – sikerül visszahoznia csapatát az irányító központba. „A raj a szobában van” (l'essaim est dans la salle). Ez a mondat azonos hangalakú a *La mise en scène* alapötletével: „Lessing est dans Lassalle” (Lessing Lassalle-ban van), ily módon jelezvén az író hőseinek egymásba alakulását.

La mort du personnage (A szereplő halála): Ollier egyik hangjátékának a címe pontosan megjelöli azt, ami őt elsősorban érdekli az „új regényírók” alapelvei közül. Az *Enigma* (1973) című regény újabb négy űrhajós kalandját beszéli el, akiknek ismét O. a főnöke. Egyikük elveszíti az emlékezetét. Nagy erőfeszítéssel kigyógyítják e betegségből, ami számára egyet jelent a Iota bolygó titkainak kiismerésével. Földi pihenésre Ezzala szudáni városba küldik, ahol újabb rejtéllyel kerül szembe: a mohamedánok törvényeit kell megfejtenie. Sikerül-e beavattatnia idegennek ebbe a világba? Az *Our ou vingt ans après* (1974. Ur városa avagy húsz év múlva) – melyben a hős már Ezzala küldöttként érkezik Mezopotámiába – erre a kérdésre próbál választ keresni. Ebben a regényben Ollier-t már a történeti tudatnak és a kozmikus idő körkörösségének a viszonya foglalkoztatja. A jövő kitalálása az ő szemében továbbra is egyértelmű a múlt megfejtésével, az emlékek azonban fájdalmasan hézagosak. Az író a sumér kultúra sorsával példázza a történeti tudat csonkaságát. Ami egyszer megtörtént, azt nem tudjuk újra fölidézni, mivel jórészt nyomtalanul tűnt el: a *Fuzzy Sets* (1975) című regény azért tevődik össze csupa kihagyásos szövegből, hogy látványszerűen is az elbeszélés lehetetlenségére emlékeztesse olvasóját.

Az említett nyolc kötet összefüggő sorozatot alkot, melynek a szerző utólag a *Le jeu d'enfant* (A gyermekjáték) címet adta. A kilencedik regény, a *Marrakch Medine* egyszerre tekinthető összegzésnek és továbblépésnek. Bonyolult utalásrendszere föltételezi a korábbi művek ismeretét. Címének első szava egy félig berber, félig arab településnek, a második pedig olyan játéknak a neve, melynek szabályait hasztalan próbálják kideríteni. A város és a játék egymás metaforája. Marrakchban a látszat elfödi a valóságot, a helyszín jellegét utcák alatti csatornák adják meg. A marokkói város illataiban, színeiben, zajaiban élő múlt a keresztények számára érthetetlen. A gyarmatosítás csak növelte a két világot elválasztó távolságot; a könyvben szereplő európaiak nem tudhatják, miféle eszmei, gazdasági s vallási indítékok mozgatják a muzulmánokat.

Az „új regényírókat” szokás azzal vádolni, hogy nem törődnek a mai világ időszzerű társadalmi, sőt politikai kérdéseivel. Ollier kalandregénye megcáfolja ezt a hiedelmet. Alkotói fejlődését az a hátsó gondolat irányította, hogy az írásnak a rákérdezés a lényege. Regénysorozata után írt könyve kísérlet az iszlámnak a megértésére, melynek hatásával napjainkban az európai embernek is számolnia kell. Marrakch titkainak varázslatos leírása gyerekkori mesék és álmok világát juttatja eszünkbe, s arra emlékeztet, hogy a mohamedánoktól idegen az egyén fogalma, sőt a történelem is, hiszen településeik kultúrája nem ismer történelmi tudatot, folytonosságot, célelvű előrehaladást, csakis egymásra rakódó rétegeket, amelyek közül a legújabb mindig maga alá temeti az előzőt, s így az értelem számára megválaszolhatatlan a kérdés, kifürkészhetetlen a talány, hogy a mélyből miféle erők befolyásolják a fölszínen látható jelenségeket.

SZEGEDY-MASZÁK MIHÁLY